

A GAZDASÁGI AKTIVITÁS LOKÁLIS JELLEMZŐI

Nők és férfiak a „munka piacán”

R. FEDOR ANITA

Abstract: During the presentation I will quote figures and data from municipal, national and EU database sources. I will present the topic along two lines of discussion. There are the following: school education and gender. As regards education, those with the highest qualification are in the most favourable situation. At the same time, the employment rate of people with little education is extremely low. When looking at the rates according to gender we can see that the figure relating to women is lower than that of the men. So, this phenomenon is not specially Hungarian.

Why is Hungary's and our city's employment rate so low? The two main components of this problem are: first, the undereducated people, second, women with small children. In both cases, the employment rates in EU are much more favourable than in Hungary. In the latter case the main problem is, that in Hungary women can stay at home on childcare benefit at most for 3 years after childbirth. As opposed to other countries, for example Sweden, Belgium, France etc.

Keywords: employment rate, school education, gender, women with small children

DOI: 10.19055/ams.2012.3/3/6

BEVEZETÉS

Jelen írás, *Nyíregyháza város 2008-2010 Háztartáspanel* felvételének, gazdasági aktivitásra vonatkozó adatainak összehasonlító elemzését mutatja be. A téma több szempontból is érdekes, aktualitását a gazdasági válság erősíti meg.

Tanulmányunk, Fábíán Gergely (2010): *A gazdasági aktivitás jellemzői* című kézirat felhasználásával készült, melyért köszönettel tartozunk.

A magyarországi alacsony foglalkoztatottsági mutatónak két fő indikátora van. Az alacsony, illetve a munkaerő-piaci kereslethez nem alkalmazkodó iskolai végzettséggel rendelkezők munkapiaci hátránya, és az alacsony női foglalkoztatás.

A nők esetében az eltérésért nagy részben a kisgyermeket nevelő nők alacsony aktivitási rátája a felelős (Blaskó 2009). Ezért írásunk e két téma köré szövídik.

A kapcsolódó elméleti keretek szinte adják magukat. Az iskolázottság és foglalkoztatás kapcsolatának elméleti alapjait a humán tőke elméletek mentén vezetjük végig, a nemek eltérő foglalkoztatási helyzetének magyarázatát pedig a munkaerő-piacon (is) megjelenő horizontális és vertikális szegregáció képezi az elméleti kiindulópontját.

Természetesen egyéb megközelítési módok is kínálkoznak, például a szerep-akkumulációs elmélet, a státusz megszerzés elmélete (stb.), azonban ezeket csak részben érintjük.

A női foglalkoztatás jellemzőinek fókuszba helyezése több szempontból is indokolt. Egyrészt az Európai Unió Foglalkoztatási Stratégiájának egyik kiemelt pontja a női foglalkoztatási ráta emelése illetve a családi teendők és a munka egyensúlyának a megteremtése. A másik kérdéskör pedig a kétségbeejtő demográfiai mutatók mentén értelmezendő. Jelen esetben az egyre apadó születés számot emeljük ki. Korábbi kutatási eredmények azt mutatják, hogy a női foglalkoztatottság színvonala és a gyermekvállalási hajlandóság együtt mozog. Vagyis a magas női foglalkoztatottság, magas termékenységgel, míg az alacsony foglalkoztatottság, alacsony termékenységgel párosul. Magyarország az utóbbi csoporthoz tartozik (Frey 2009).

Elemzésünkben tehát Nyíregyháza város választódó lakosságának foglalkoztatásra vonatkozó jellemzőit mutatjuk be, Európai Unió és hazai kontextusban. Mindezt azért tartjuk fontosnak, mert a városi adatok akkor válnak igazán beszédessé, ha térben és időben távolabbról szemlélődünk, így lehetőség nyílik az érintett adatok, s folyamatok összehasonlító elemzésére.

ÁLTALÁNOS HELYZETKÉP

Hazánk 2010-ben mért foglalkoztatási mutatói igen kedvezőtlen képet mutatnak uniós kontextusban. A 27 tagállam tekintetében, a foglalkoztatási ráta alapján definiált pozíciónk utolsó előtti. Az Európai Unió átlagához viszonyítva lemaradásunk közel 9%-pontos, a kiemelkedő helyzetű országokhoz képest, pedig akár 20 %-pontos. (1. ábra)

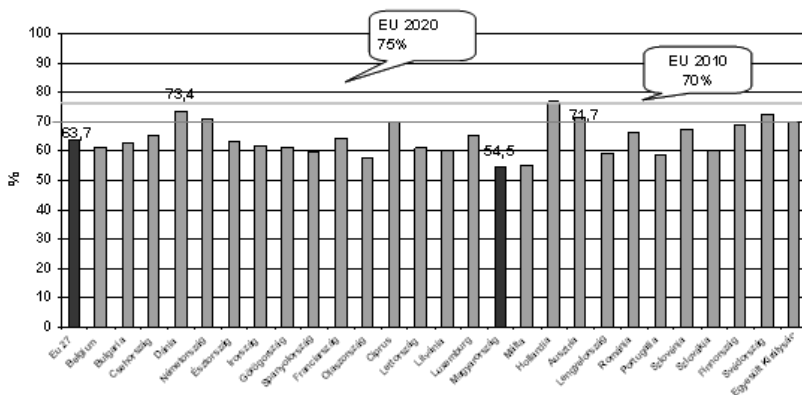
Az EU által megfogalmazott 2010-re kitűzött 70%-os foglalkoztatási színvonal elérése meghiúsult, melyben jelentős szerep tulajdonítható a 2008-ban kiinduló pénzügyi válságnak. A Lisszaboni célban megjelölt nők foglalkoztatására vonatkozó 60%-os foglalkoztatási ráta- bár kisebb mértékben - szintén a kitűzött cél alatt maradt. Igaz, az Európai Unió és Magyarország adatai jelentős eltérésekről árulkodnak, hiszen míg Európai Unió nőkre vonatkoztatott ráta alig 2%ponttal, addig a hazai majd 10%pnttal marad el a 2010-es (60%) céltől.

Nyíregyházára vonatkozó kutatásunkban, arra a kérdésre, hogy „*Dolgozik-e Ön jelenleg*” a válaszadók 54,9 százaléka válaszolt igennel 2008-ban, és 54,5 % 2010-ben. Az ÁFSZ kimutatása alapján a Nyíregyházi kistérségre jellemző foglalkoztatottsági ráta 2008-ban 54,2 %, míg 2010-ben 54,3 százalék volt.

Bár kutatásunk módszertanilag különbözik a KSH által végzett munkaerő felméréstől (ott a 15 – 74, illetve 15 – 64 év közötti korosztályokra vetítve mérik a foglalkoztatottságot, a nyíregyházi kutatás mintájába pedig eleve a 18 éves, vagy annál idősebbek kerülhettek be) a foglalkoztatottságra vonatkozó arány mégis igen hasonló az

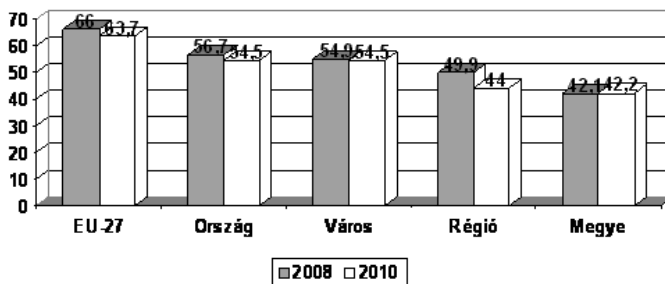
országoshoz, hiszen a 15-64 éves korosztályok esetében mért foglalkoztatási ráta Magyarországon szintén 54,5 % volt. A városban mért ráta meghaladja az Észak-alföldi Régió és a megye értékeit. A régióban az arány 44 % volt, szemben a 2008-as 49,9 százalékkal, a megyében pedig 42,2 % (Fábián 2010). Ez egyértelműen mutatja, hogy a rendszerváltozást követő foglalkoztatási problémák megjelenésének megyénkénti eltérései tartósan bizonyulnak. Így több mint húsz év távlatában a legkedvezőtlenebb foglalkoztatási mutatókkal bíró megyék közé tartozik változatlanul, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Borsod-Abaúj Zemplén és Nógrád megye.

Foglalkoztatási ráta EU27 (2010)

1. ábra – Foglalkoztatási ráta EU27 (2010). Forrás: Eurostat 2010.

Jelentős elmaradás mérhető továbbra is az Európai Unió 27 tagországának átlagához képest mindkét esetben, hiszen az EU átlaga 63,7 %. Igaz 2008-hoz képest az unióban is csökkent a foglalkoztatottság, az arány 2008-ban még 66 % volt. Az ország és a város elmaradása 9,2 %.

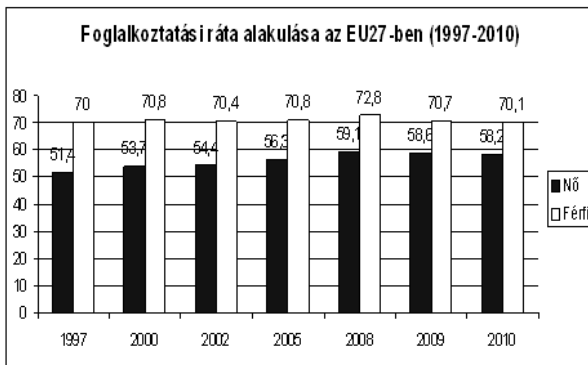

2. ábra - A foglalkoztatottság aránya (%). Forrás: Eurostat 2010; KSH 2011; Fábián 2008.

A foglalkoztatottság csökkenése mind az Európai Unióban, mind Magyarországon, mind pedig az Észak-alföldi Régióban jellemzővé vált, 2008 és 2010 között. (2. ábra) Szabolcs-Szatmár-Bereg megye esetében nem mérhető eltérés a 2008-as időszakhoz képest, és Nyíregyháza esetében is úgy tűnhet, hogy a város „megúsztta” a válságot. Ez a kép azonban igen csalóka, a szinte azonos ráta mellett a városban is nőtt a munkanélküliek száma és aránya (Fábián 2010). A kevésbé érzékelhető negatív irányú változás azzal magyarázható, hogy az egyes megyéken belül is differenciálódik a kisebb települések helyzete, mely részben az eltérő infrastrukturális adottságokra, így pl. a megközelíthetőség különbségeire vezethető vissza. Továbbá, a válság hatása elsősorban az ország nyugati-, észak- nyugati területein elhelyezkedő megyéket érintette (Cseres-Gergely–Scharle 2009). Az országoshoz hasonló városi adatok további oka, hogy Nyíregyháza, mint megyeszékhely sokkal több munkalehetőséget kínál az elhelyezkedni vágyóknak, mint a vonzáskörzetéhez tartozó kisebb települések, illetve a megye egyéb városai.

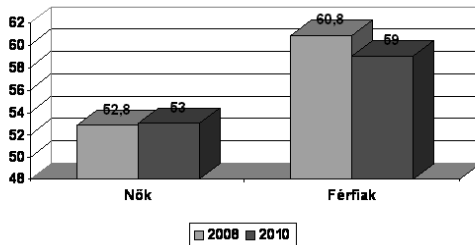
A FOGLALKOZTATOTTSÁG NEMENKÉNTI ELTÉRÉSEI

A nemek közötti foglalkoztatásban megmutakozó különbség nem magyar sajátosság. Az Európai Unió országai esetében bár eltérő mértékben, de szintén jellemző. Az EU27-ben tapasztalható átlagos különbség 12%pontos, mely tekintetben Magyarország, illetve Nyíregyháza helyzete akár kedvezőnek is tűnhet, a mért 10%-pontos különbséggel.

3. ábra - Foglalkoztatási ráta alakulása az EU27-ben (1997-2010). Forrás: Eurostat 2010.

Azokban a foglalkoztatásban megmutakozó hátrány szembetűnővé válik, ha az EU27, Magyarország és Nyíregyháza foglalkoztatottsági színvonalát párhuzamosan vizsgáljuk nemenkénti megbontásban. (3. ábra) Az adatokból kirajzolódik, hogy bár a nemek közötti különbség önmagában kedvezőbb, mint az EU-átlag, azonban mind a nők, mind a férfiak közel 9%pontos különbséggel indulnak. (4. ábra)

4. ábra - A foglalkoztatottság aránya nemek szerint, Nyíregyházán 2008-ban és 2010-ben (%). *Forrás: Fábíán 2008; Háztartáspanel felvétel 2010.*

A városi adatokat vizsgálva, a nők körében gyakorlatilag nem mérhető változás, a férfiak körében csökkenés mutatkozott (közel 2%-pontos), ami megfelel az országos tendenciáknak. 2010 harmadik negyedévében Magyarországon a nők esetében 51 százalékos ráta volt jellemző, a férfiak esetében pedig 61,2 %. 2008 hasonló időszakában a nők foglalkoztatottsága szintén 51 % volt, a férfiaknál azonban 63,9 %, körükben egy közel 3 százalékos csökkenés következett be (KSH 2010)

Ez mind helyi szinten, mind országosan elsődlegesen azzal magyarázható, hogy a gazdasági válság hatására az ipar területén következett be nagyobb létszámot érintő leépítés, azaz a válság a férfiakat érintette erőteljesebben. A férfiak és a nők között mérhető eltérés azonban ennek ellenére továbbra is igen markáns.

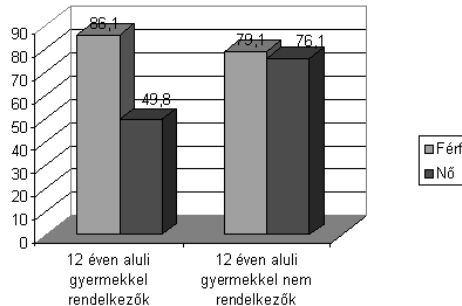
A gazdasági válság hatására természetesen a városban is történtek elbocsátások, ezek létszáma és aránya azonban elmaradt más térségektől (Fábíán 2010).

A nők, és ezen belül is a gyermeket nevelő anyák munkaerő-piaci részvételét számos tényező befolyásolja. Hazai munkaerő felmérések sora bizonyította, hogy a gyermekek jelenlét, száma, életkora magyarázó változóként jelenik meg a nők munkaerő-piaci aktivitását illetően.¹ A háztartásban nevelkedő, iskoláskor alatti gyermekek jelenléte a nőket távol tartja a munka világától, míg a férfiakat, gyermektelen társaikhoz képest nagyobb arányú munkavállalásra motiválja (Frey 2009; Ferge 2010). Az okok nyilvánvalóak, s egyszerre több tényezőtől függenek.

A gyermekgondozási szabadság intézménye jelenleg három év időtartamra szóló otthonmaradást kínálnak az anyák számára. Így a három éves kornál fiatalabb gyermek jelenléte a nők munka világába bekapcsolódása ellen hat. A férfiak tekintetében viszont az eltartottak száma, s életkora erősíti a fizetett munkavégzés jelentőségét. Bár az 1950-es évek második felétől alapvetően a kétkeresős családmoddell jellemzi a magyar társadalmat, mégis a nők és férfiak kereső tevékenységére irányuló hazai attitűd vizsgálatok igen konkrétan rámutatnak, hogy a mai napig egy konzervatív/hagyományos

1 Magyarországon 100 gyermekből 14 olyan családban él, ahol van munkanélküli a családban, a kétéves-, és annál kisebb gyermekeknek pedig 24%-a. Észak-Alföldön a kétéves-, és annál kisebb gyermekek 40%-ának egyik szülője sem dolgozik. (Bass-Darvas-Ferge-Simon 2008)

nemi szerepek igenlése a jellemző, melyben az elsődleges kenyérkereső a férfi. Nagy valószínűséggel ennek köszönhető, hogy a 2007-es országos adatok szerint a 12 éven aluli gyermekkel rendelkező és nem rendelkező 25-49 éves férfiak és nők foglalkoztatási rátájában megmutatkozó különbség. (5. ábra)

5. ábra - A gyermekkel rendelkező és nem rendelkező férfiak és nők foglalkoztatási rátája Magyarországon, 2007. Forrás: European Commission 2007.

A 12 évesnél fiatalabb gyermekkel rendelkező nők és férfiak foglalkoztatási rátája közötti különbség igen jelentős, 36%-pont. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy Magyarországon az esetek 98%-ban a nők maradnak otthon gyeden, gyeten a gyermekekkel, így ők erre az időre kiesnek a munkavilágából (Frey 2009). Azonban a 12 éven aluli gyermekkel nem rendelkező férfiak és nők aktivitási rátája szinte egybe esik, mely megerősíti előbbi megállapításunkat.²

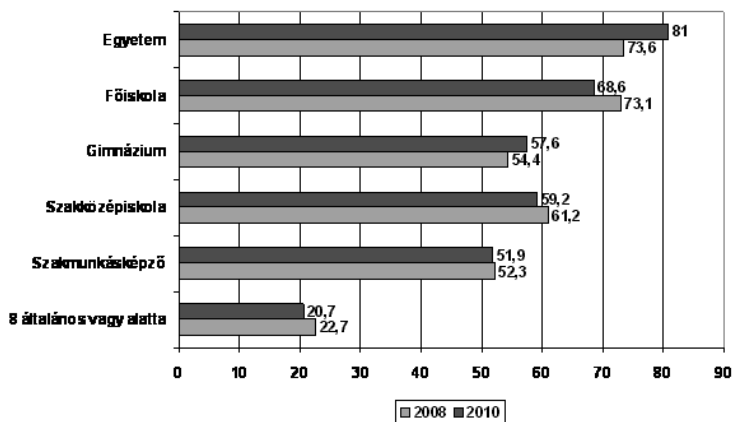
A családban nevelkedő gyermekek jelenléte, száma, életkora megnöveli a szegénység kockázatát. A gyermekszám és a szegénységi ráta összefüggéseinek vizsgálatát jelen tanulmánykötetben, Fábián Gergely – Takács Péter, *A jövedelmi egyenlőtlenségek változásai és szegénység* és Balogh Erzsébet-Fábián Gergely, *Támogató rendszerek, szociális problémák és segélyezés* című munkája elemzi.

A városi adatbázis nem tartalmazza a válaszadók gyermekeinek életkorát. Az összehasonlíthatóság kedvéért ezért úgy jártunk el, hogy leválogattuk az 1969-ben és utána születetteket (361 fő), ugyanis róluk feltételezzük, hogy nagy valószínűséggel nevelnek 12 évnél fiatalabb gyermeket. Körükben 74 főnek egy gyermeke van, 87 főnek kettő és 17-en nevelnek három vagy több gyermeket, 65-en pedig gyermektelenek. Nem válaszolt 112 fő.

A nők 63%-a számolt be arról hogy jelenleg dolgozik, míg a férfiak 78,4%-a. Az így tapasztalható karakteres 15% pontos különbség jóval az országos átlag alatt marad, azonban még így is jelentős. (6. ábra)

2 2007-ben a 14 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő családok 44%-ban mindkét szülő dolgozott, és közel azonos (45%) volt azoknak az aránya, melybe csak az egyik szülő volt foglalkoztatva, a családok 10%-ban viszont mindkét szülő munkanélküli volt. (Bálint-Köllő 2007)

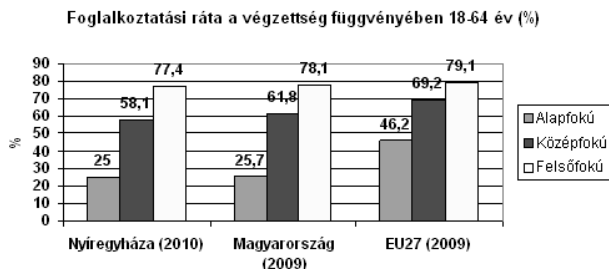
Az átrendeződés egyik mutatója, hogy a 8 általánossal, vagy annál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők körében 2 százalékponttal csökkent a foglalkoztatottság 2008-hoz képest. Enyhe növekedés látható az érettségizettek körében, csökkenés a főiskolai diplomával rendelkezők körében és további növekedés az egyetemet végzettek esetében.

6. ábra - Foglalkoztatottsági arányok az iskolai végzettség függvényében, Nyíregyházán 2008-2010 (%). Forrás: Fábíán 2008; Háztartáspanel felvétel 2010.

Ezek a változások bizonyos csoportok esetében nagyon hasonlóak az országos tendenciákat tekintve, hiszen a KSH jelentése szerint országosan is csökkent a főiskolát végzettek foglalkoztatottsága, ezzel szemben nőtt az egyetemet végzeteké.

A legalacsonyabb végzettséggel rendelkezők körében mért ráta továbbra is jelentősen elmarad a többi csoportéhoz képest, s ez az Európai Unió tagállamainak átlagában is megmutatkozik. (7. ábra)

7. ábra – Foglalkoztatási ráta a végzettség függvényében 18-64 év (%). Forrás: Eurostat 2009; KSH 2009; Háztartáspanel 201.

A nyíregyházi foglalkoztatottság egy másik jellemzője, hogy a munkával rendelkezők 97,3 százalékának munkaideje eléri a heti minimum 20 óra munkaórát, 2010-re ez az arány gyakorlatilag nem változott. Az ún. atipikus munkavállalási formák közül a határozott idejű szerződéssel foglalkoztatottak körében mérhető némi emelkedés, 10,3 százalékról, 11,2 százalékra, ez valamivel magasabb, mint az országosan jellemző 9,6 %.

A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya nem változott, továbbra is 5,0 %-os, amely gyakorlatilag megegyezik az országos adatokkal (5,8 %). A nők esetében országosan a foglalkoztatottak 3,73 százaléka dolgozik részmunkaidőben, a városban ez valamivel magasabb, 6,8 %. A férfiak esetében kisebb különbség látható: országosan 2 %, a városban 2,8 %. Magyarországon a részmunkaidős foglalkoztatottak 64 százaléka nő, ez az arány a városban növekedett az elmúlt 2 évben 62,5-ről 72 %-ra, a férfiak körében pedig csökkent, 37,5 százalékról 28 százalékra.

A nemzetközi és a hazai szakirodalom igen nagy jelentőséget tulajdonít az atipikus foglalkoztatási formákon belül a részmunkaidős foglalkoztatás kiterjesztésének, mely hozzájárulhat egyrészt a foglalkoztatási színvonal javításához, másrészt a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok (kisgyermekes nők) munkaerő-piaci integrációjához. Európai Uniósszerű összehasonlításban az tapasztalható, hogy a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya a 27 tagállam tekintetében Magyarországon és Szlovákiában a legalacsonyabb. Ennek oka, hogy jelenleg a csökkentett munkaidejű foglalkoztatás hazánkban sem a munkaadói, sem a munkavállalói oldal számára nem kedvező. (Eurostat 2010)

A meghatározott idejű szerződéssel foglalkoztatottak esetében ellentétes kép bontakozik ki, ebben a kategóriában több a férfi, mint a nő. Országosan a férfiak 5,2, a nők 4,4 százaléka dolgozik így, a városban a férfiak 12,9, a nők 9,1 százaléka.

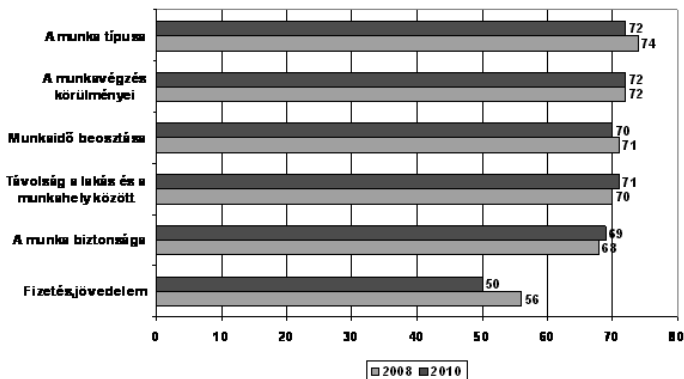
Az atipikus foglalkoztatási formák esetében a kvalifikáció, a magas iskolai végzettség egyfajta védettséget nyújt, hiszen miközben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya a városban mindössze 2,2 % (2008-ban: 3 %), addig az alacsony végzettséggel rendelkezők esetében már 15,4 % (2008:10 %).

Átrendeződés figyelhető meg a határozott idejű szerződéssel foglalkoztatottak körében. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében ez az arány 2008-ban még 8,6 % volt, 2010-ben már 16 %, az alacsony végzettséggel rendelkezők körében pedig 13,3 százalékról csökkent 7,7 százalékra. Ez azt jelenti, hogy miközben az atipikus foglalkoztatottság arányai szinte alig változtak az elmúlt 2 évben, egyfajta belső átrendeződés figyelhető meg.

A nyíregyházi foglalkoztatottak döntő többsége továbbra is kisméretű szervezeteknél, illetve vállalkozásoknál dolgozik, tipikusan a mikro-, illetve kis-és közepes méretű vállalkozások területén, csak 11,4% (2008:12 %) azok aránya, akik 500 fő feletti létszámot foglalkoztató cégnél, szervezetenél dolgoznak. Némi átrendeződés figyelhető meg a közszolgáltatások, illetve a privát szektor esetében, hiszen míg 2008-ban a foglalkoztatottak 58,1 százaléka dolgozott a közszolgáltatások területén, addig 2010-re ez az arány 56,5 százalékra csökkent. Némi emelkedés mérhető a privát szférában foglalkoztatottak esetében, 41,9 százalékról 43,5 százalékra. (Fábián 2010)

A MUNKAKÖRÜLMÉNYEKRE VONATKOZÓ ELÉGEDETTSÉG

A foglalkoztatottak körében azt is vizsgáltuk, mennyire elégedettek a nyíregyháziak jelenlegi munkakörülményeikkel. (8. ábra)

8. ábra - A munkakörülményekkel való elégedettség mutatói, 2008-2010 (100 fokú skála átlagértékei. (Magyarázat: 100 fokú skálán az 50 pont feletti érték pozitív megítélést, véleményt fejez ki.)

Összességében elmondható, hogy a nyíregyháziak elégedettek jelenlegi munkakörülményeikkel, elsődlegesen a végzett munka típusával, illetve a munkavégzéshez biztosított körülményekkel. Legkevésbé a fizetéssel, illetve jövedelemmel elégedettek. Ebben az esetben csökkenés figyelhető meg 2008-hoz képest.

A viszonylag magas pontszámok miatt csak néhány esetben mérhetőek szignifikáns eltérések. A nők általában elégedettebbek a munkavégzés biztonságával és körülményeivel mint a férfiak, ami abból adódhat, hogy a férfiak körében magasabb azok aránya, akik valamilyen veszélyesnek minősíthető munkaterületen dolgoznak. Ez az eredmény mindkét évben jellemző.

Lineáris összefüggés látható a fizetéssel való elégedettség és az iskolai végzettség között (8 általános alatt: 39 pont – egyetemi végzettség: 56 pont). Ez az eredmény szintén jellemző mindkét évben, azzal a különbséggel, hogy minden csoportnál csökkent az átlagpontszám. Hasonló a helyzet a munka típusával kapcsolatban is (64 pont, illetve 81 pont). A magasabban kvalifikáltak kedvezőbb, végzettségükhöz és érdeklődésükhöz közel álló munkát végeznek, illetve jövedelmük is magasabb. A munkavégzés körülményeivel való elégedettséghez járulhat hozzá az is, ha a foglalkoztatottak béren kívüli juttatásban is részesülnek. Nyíregyházán 2008-ban a dolgozók 33 százaléka részesül ilyen juttatásban, 2010-ben pedig 29,4 százaléka. A csökkenés mértéke nem jelentős, a jogszabályi változások a felmérés időpontjában még nem igazán érez-

tették hatásukat. Béren kívüli juttatásokban döntően azok részesülnek, akik a tipikusnak nevezhető munkaformában foglalkoztatottak. Jóval kisebb arányban kapnak ilyen juttatást azok, akik részmunkaidőben foglalkoztatottak, illetve azok, akik meghatározott időtartamra szóló szerződéssel kerültek alkalmazásra (Fábián 2010).

A béren kívüli juttatások esetében jelentős arányt képviselnek a cafeteria rendszerben alkalmazott lehetőségek (üdülési csekk, étkezési utalvány), de megjelennek az egyéb juttatások is (pl. munkába járás támogatása, prémium, ruhapénz, egészségpénztári hozzájárulás, stb.).

A lehetőségek igen sokszínűek, ugyanakkor arányuk valószínűleg elmarad az országos jellemzőktől, ami elsődlegesen azzal magyarázható, hogy a nyíregyháziak jelentős része dolgozik igen kisméretű szervezeteknél.³

EGYÉB JÖVEDELEMSZERZŐ TEVÉKENYSÉG

2008-ban a nyíregyházi foglalkoztatottak 10 százaléka végzett fő munkahelye mellett valamilyen egyéb jövedelemszerző tevékenységet, 2010-ben 13,4 %. Bár statisztikai szempontból nem igazán szignifikáns az eltérés, mégis érdemes kiemelni, hogy a férfiak körében magasabb a további jövedelmet is biztosító egyéb tevékenységek végzésének aránya, mint a nők körében. Úgy véljük, ez a nemi szerepekhez kapcsolódó elvárásokkal magyarázható, mely a férfiak kenyérkereső szerepét, s nők háztartási munkával kapcsolatos szerepét prezentálja.

A másodálláshoz kapcsolódó tevékenység egyfajta „értelmiségi sportnak” is tekinthető, hiszen a magasabban iskolázottak körében ez a tevékenység gyakoribb (Fábián 2010:7). (1. táblázat)

	8 általános alatt	8 általános	Szakmunkásképző	Szakközépiskola	Gimnázium	Főiskola	Egyetem
2008	0,0	2,0	18,8	21,8	11,9	29,7	14,9
2010	0,0	1,3	18,5	18,5	13,2	31,6	17,1

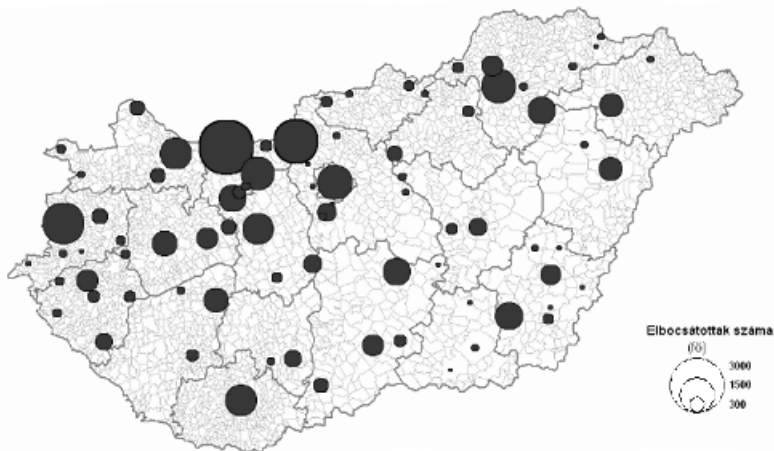
1. táblázat - Egyéb jövedelemszerző tevékenységek aránya az iskolai végzettség tükrében Nyíregyházán (%). Forrás: Háztartáspanel 2008; 2010.

Különösen alacsony az egyéb jövedelemszerző tevékenység (és természetesen lehetőség) aránya az alapfokú végzettséggel rendelkezők körében, akik kvalifikátlanságuk miatt erről a „másodlagos piacról” is kiszorulnak. (Fábián 2010:7) Tehát jelen esetben nem arról van szó, hogy az alacsonyabb végzettséggel bírók nem akarnak többlet bevételhez jutni, hanem azt, hogy lehetőségeik korlátozottak, s ezt pontosan a humán tőkénk hiányosságával magyarázható.

3 Egyes, korábbi hazai kutatások 50-55 százalékos elterjedtségről írnak, de a felmérések nem lakossági – munkavállalói megkérdezések voltak, hanem vállalati vezetők körében végzett vizsgálatok. A Publicis Research 2009 végén végzett felmérése hasonló eredményeket mutatnak.

MUNKANÉLKÜLISÉG ÉS FOGLALKOZTATÁSI GONDOK

2008 végén, a globális pénzügyi válság meglehetősen rossz helyzetben érte Magyarországot, mely komoly hatást gyakorolt az egész gazdaság, ezen belül a munkapiac folyamataira. Az egyébként is alacsony foglalkoztatási szint tovább csökkent, s 2008-2010 között 3,4 % ponttal nőtt a munkanélküliségi ráta. Ennél magasabb csak 1993-ban a rendszerváltozást követően volt (12,1%). A válság kezdetén, az állásukat legtöbbször a szakképzett munkaerőből veszítették el, abból is főként az ország nyugati-, északnyugati területein (Cseres-Gergely–Scharle 2009). (9. ábra)

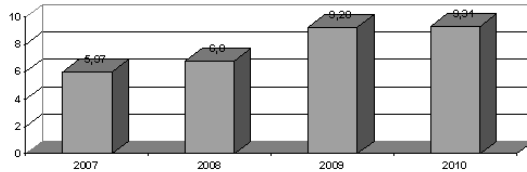
9. ábra - Az elbocsátások területi képe 2008 októbere és 2008 márciusa között. Forrás: Fábián 2010; GKI, 2010.

A térkép szerint a vállalati szféra a legnagyobb visszaesést épp az eddig nyertesnek számító térségekben szenvedte el. Az elmúlt 10-15 évben a Dunántúl északnyugati részén létesült exportorientált feldolgozóipari nagyvállalatok, illetve ezek beszállítói kerültek igen nehéz helyzetbe. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a régióban Debrecen, illetve Nyíregyháza városa ne szenvedett volna el veszteségeket, aránya azonban jóval alacsonyabb volt, mint az ország fejlettebb térségeiben, illetve a munkanélküliség mértéke még mindig jóval alacsonyabb, mint a megye más kistérségeiben.

A „NEM DOLGOZÓK” JELLEMZŐI

A válaszadó nyíregyházi lakosok 43,8%-a (464 fő) nem dolgozott 2010-ben. Ennek okát összesen 320 fő árulta el. Közel 20% munkával kapcsolatos indokokat jelölt meg,

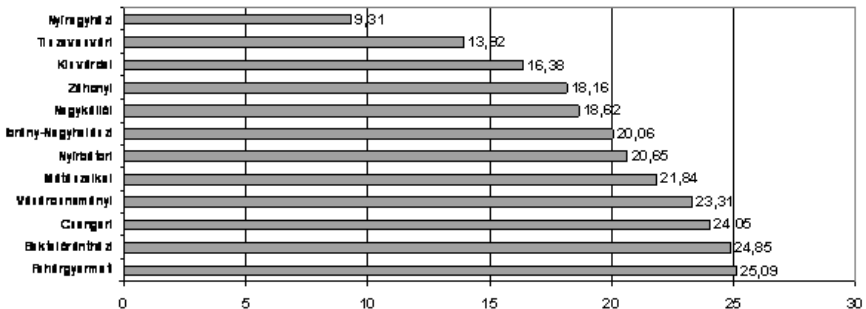
a többiek személyes háttértényezőket említettek. Az előbbieket többségének lejárt a szerződése illetve elbocsátották. Utóbbiak jelentős része nyugdíjba akart menni, saját betegsége vagy rokkantsága, beteg hozzátartozója ápolása, illetve tanulás, gyermekvállalás miatt gyarapítja az inaktívok csoportját. (10. ábra)

10. ábra - A munkanélküliségi ráta alakulása a Nyíregyházi kistérségben 2007-2010 (%). Forrás: ÁFSZ 2011.

A kistérségben mért munkanélküliség növekedése jól mutatja a válság hatását, hiszen a ráta 2008 és 2009 között növekedett, azóta gyakorlatilag stagnál.

A térség helyzete azonban még így is kedvezőbb a megye többi kistérségéhez viszonyítva. (11. ábra)

11. ábra - A munkanélküliségi ráta a megye kistérségeiben, 2010 (%). Forrás: Állami Foglalkoztatási Szolgálat, 2011.

Összességében megállapítható, hogy a város, illetve a kistérség helyzete romlott, a munkanélküliségi ráta emelkedett (a korábbi 6-7 százalékról, 9-10 százalékra), ugyanakkor más térségekhez viszonyítva helyzete továbbra is kedvezőbb. Kiemelésre érdemes, hogy igen hasonló tendencia látható Debrecen esetében is.

A válság hatására a foglalkoztatottság egyfajta belső átalakulása is mérhető, az egyes szektorok esetében is.

A FOGLALKOZTATÁSI GONDOKKAL KÜZDŐK NEMEK SZERINTI MEGOSZLÁSA

A „*valamilyen jellegű*” foglalkoztatási gondokkal küzdők nemenkénti megoszlásában nem mutatnak figyelemre méltó különbséget a városi adatok. 2010-ben, a mintában szereplő nők 9,3%-a, a férfiak 9,7%-a nyilatkozott úgy a foglalkoztatási státusza nem stabil. Ebben az esetben nem csak azt tekintjük kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetűnek aki jelenleg munkanélküli, hanem azokat is akiknek a munkapiaci kötődésük laza (pl. alkalmi munkából él, gyesen, gyeden, gyeten van, de nincs munkahelye stb). Ezeket a 2. táblázatban kiemelve jelöltük.

	Férfi	Nő	Összesen
alkalmazott, teljes munkaidőben	213	226	439
alkalmazott, részmunkaidőben	8	24	32
GYES, GYED, GYET (van munkahelye)	1	27	28
saját vállalkozásban dolgozik	50	21	71
jövedelmeiből él	2	1	3
nyugdíjas	107	129	236
rokkantnyugdíjas	30	29	59
alkalmi munkából, megbízásokból él	10	5	15
regisztrált munkanélküli	7	7	14
munkanélküli , rendszeres szociális segílyt kap	8	5	13
munkanélküli, mindeféle ellátás, segély nélkül	4	5	9
GYES, GYED, GYET (nincs munkahelye)	1	8	9
háztartásbeli	1	5	6
eltartott, a családja támogatja	6	5	11
közmunka, közhasznú munka, közcélú munka	4	2	6
szociális segélyekből él	2	3	5
sohasem dolgozott	1	2	3
nem válaszolt	40	60	100
Összesen	495	564	1059
Ebből foglalkoztatási gondokkal küzd	44	47	91

2. táblázat - A foglalkoztatási gondokkal küzdők nemek szerinti megoszlása.

Munkanélkülüként a válaszadók mindössze 4%-a (38 fő) definiálta magát. Azonban a 2. számú táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy a helyzet ennél sokkal rosszabb. Hiszen a munkából származó jövedelem hiánya nemcsak eme jelentékeny csoport esetén áll fenn. A létszámot tovább bővítik az eltartotta, háztartásbeliek, a szociális segélyből élők, azok akik sohasem dolgoztak. Árnyaltabban bár, de a nehézségekkel küzdőkhez kell sorolni azokat a gyeseit, gyedeket, gyeten lévőket, akiknek nincsen munkahelyük. Számukra a gyermekgondozási szabadság ellátási rendszere kisebb-nagyobb mértékben kompenzálja a kieső munkapiaci jövedelmet, azonban ezek lejártakor a munkapiaci integrációja nehézségei igen komoly terhet rónak majd az érintettekre. Hasonlóan bizonytalan helyzetben vannak az alkalmi munkából élők. Számukra a legnagyobb problémát a munkalehetőségek kiszámíthatatlansága jelenti.

A nyíregyháziak 31,6%-a volt már regisztrált munkanélküli eddigi élete során. Mind a nők, mind a férfiak egyharmada említette, hogy megtapasztalta már a munkanélküliséget. Többségük 50,7%-uk 1-2 év közötti időszakot töltött távol a fizetett munka világától, 34,7% -uk pedig egy évnél kevesebbet. A többiek 3-4, de akár 5-10 éve is kiszakadtak a munka világából.

A KSH adatai szerint, országos tekintetben, nemenkénti megoszlást vizsgálva határozott különbség mutatkozik a munka nélkül töltött időtartam tekintetében, a nők javára. Vagyis a férfiak minden évben felülreprezentáltak a tartósan álláskeresők körében.

A városi válaszadók körében azonban nem körvonalazódik határozott különbség a nők és a férfiak munka nélkül töltött időtartamra vonatkozóan. 2010-ben, mindkét esetben a 65-65% nyilatkozott úgy, hogy legalább egy éve nem dolgozik már. A munka világától való tartós távolmaradás csökkenti a visszatérés lehetőségét és növeli a szegénység kockázatát.

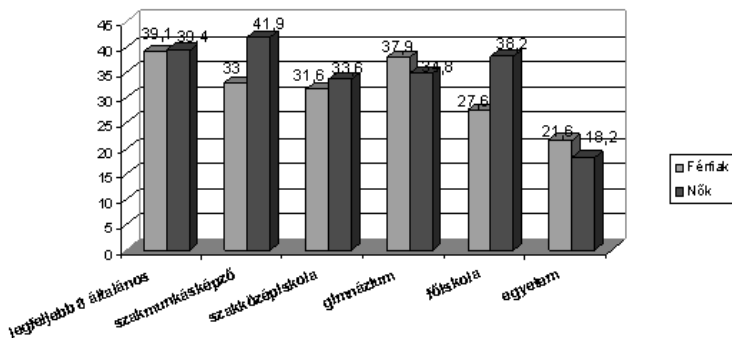
A tartós munkanélküliség állandósulása elmélyíti a munkapiacon kívüli életformához társuló viselkedésformákat, mintegy alkalmazkodva a munkátlansághoz, melynek következményeképpen megjelenik a többgenerációs munkanélküliség. Tehát, a társadalom egyes csoportjaiban életstratégiák alakultak ki a szociális transzferek és a be nem jelentett munka alapján történő megélhetésre (Borbély-Pecze 2008.).

A HUMÁNTŐKE BERUHÁZÁS ÉS A MUNKANÉLKÜLISÉG KAPCSOLATA

A felsőfokú végzettségük munkanélkülisége Magyarországon kedvezőbb képet mutat más iskolai végzettségű rétegekhez viszonyítva. A munkanélküliség ma is gyakoribb az alacsonyabb végzettségűek körében.

Magyarországon 2010-ben a munkanélküliek jelentős részét a legfeljebb nyolc általánossal (30,3%) és szakiskolai illetve szakmunkás végzettségűek (33,2%) adták. Az érettségivel rendelkezők aránya 27,1%, míg a főiskolával és egyetemi végzettséggel rendelkezők esetén 6,4% és 3,1%. Ez közel azonos a korábban mért adatokkal. A városi adatok tekintetében azzal a helyzettel találtuk szembe magunkat, hogy a válaszadók közül mindössze 37 fő nyilatkozott úgy hogy jelenleg munkanélküli. Közülük 4 fő tartozik a legalacsonyabb végzettségűek körébe, 11 fő szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezik, 14 fő érettségivel, 8 főnek pedig diplomája van.

Kicsit bővítte a kérdéskört, ha azt vizsgáljuk, hogy az *eddigie életében volt-e már regisztrált munkanélküli*, akkor azt tapasztaljuk, hogy a nyíregyháziak 33,6%-a rendelkezik már ilyen jellegű tapasztalattal. Iskolai végzettség és nem szerinti bontásban az egyetemet végzett nők előnye rajzolódik ki. (12. ábra)

12. ábra - Eddigi életében volt-e már regisztrált munkanélküli? Forrás: Háztartáspanel 2010.

ÖSSZEGZÉS

Az *iskolai végzettség* és a *nem* magyarázó változói a vártak megfelelő összefüggésekről tanúskodnak: mind a foglalkoztatást, mind pedig a munkanélkülivé válás kockázatát igen erőteljesen meghatározza az iskolai végzettség. A képzettségi szint pozitív hatása, a főállásban végzett munka mellett, a *további jövedelemszerző tevékenység* tekintetében is megfigyelhető. Következésképpen megállapítható, hogy a humántőkébe történő nagyobb beruházás pozitív munkaerő-piaci hatását saját mintánk is igazolja.

A nem szerinti különbségek az országotól mérsékeltebb eltéréseket mutatnak, azonban a válság, férfi munkaerőt érintő hatása a városi mintán is tetten érhető.

A hazai tendenciától eltérően, Nyíregyháza vonatkozásában nem tapasztalható jelentős különbség a férfiak és nők munka nélkül töltött időtartama tekintetében.

Összességében megállapítható, hogy Nyíregyháza válaszadó lakosságának foglalkoztatási jellemzői nem mutatnak jelentős eltérést az országos adatokhoz képest. Ennek fő indoka, hogy megyeszékhelyünk kedvezőbb foglalkoztatási lehetőségeket biztosít lakosai számára, mint a környező települések. Ennek ellenére a foglalkoztatásra és munkanélküliségre vonatkozó jelzőszámok tekintetében negatív irányú elmozdulás tapasztalható 2008 és 2010 között, mely a gazdasági válság hatásaként értelmezendő.

IRODALOM

1. Bálint M.–Köllő J. (2007): Gyermeknevelési támogatások. In: Fazekas K.–Cseres-Gergely Zs. – Scharle Á., szerk.: Munkaerő-piaci Tükör 2007. Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Intézet – Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, pp. 24–74.
2. Bass László – Darvas Ágnes – Ferge Zsuzsa – Simon Mihály (2008): A gyermekszegénység csökkentése továbbra is kulcskérdés. *Esély*, 2008. 4.
3. Blaskó Zsuzsa (2009): Családtámogatás, Gyermeknevelés, Munkavállalás. In: *Demográfiai Portré 2009. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest
4. Borbély-Pecze Tibor Bors (2008): Az aktív korú inaktívak mobilizálása In. *Esély* 2008/4
5. Cseres-Gergely Zsombor - Scharle Ágota (2009): A magyarországi munkapiac 2008-ban In. *MUNKAERŐPIACI TÜKÖR 2009 Szerkesztette: Fazekas Károly, Lovász Anna, Telegdy Álmos*
6. Fábíán Gergely (2008): A gazdasági aktivitás jellemzői (munkavégzéssel kapcsolatos jellemzők) <http://odin.de-efk.hu/content/view/1516/277/> letöltve: 2010. szept. 28
7. Fábíán Gergely (2010): A gazdasági aktivitás jellemzői. Kézirat
8. Ferge Zsuzsa (2010): A Munkaerő-felmérés 15 évének tanulságai a gyermekes családok szempontjából. MTA GYEP Iroda. In. *Esély* 2010/6
9. Frey Mária (2009): Nők és férfiak a munkaerőpiacon In: Nagy I.-Pongrácz T. (szerk.) *Szerepváltozások 2009, Bp., TÁRKI*, 31.